

Valikkursus „Kirjandus ja ühiskond“

Valikkursuse „Kirjandus ja ühiskond“ eesmärk on asetada kirjandusteosed konkreetsemasse ühiskondlik-kultuurilisse, sealhulgas poliitilisse ja mõttevoolulisse konteksti: keskmes on kõik see, mis kirjandust ümbritseb ning inspireerib. Kirjandust vaadeldakse ühiskonnaolude taustal, kus tähtsat rolli mängivad ajastu olulisemad ideed ja suundumused, mis tingivad kirjanduse temaatika ning vormi. Kursus võimaldab arutleda kirjanduskaanoni ja bestsellerite problemaatika üle ning käsitleda suurele lugejaskonnale ahvatlevaid teoseid (menu- ja hittkirjandust).

Et avardada pilti sõnakunsti võimalustest, tutvustab kursus mõningaid 20. sajandi mõttevoole, millel on oluline roll kirjandusruumi kujundamisel ja mis on mõjutanud nii kirjandusteoste sisu, väljendust kui ka vastuvõttu. Sissevaade võimaldab esitada valitud tekstide näitanalüüse, samuti mõnest mõttevoolust ajendatud tõlgendusvõimaluse lihtsamat rakendamist.

Soovitav on kasutada aktiivõppe meetodeid (sh probleem-, uurimus- ja projektõpet) ja mitmekesiseid õppevorme, näiteks vestlus, diskussioon, ajurünnak; seminar, paaris- ja rühmatöö; tabelite, skeemide, ideekaartide, arvamustelgede jms koostamine; küsimuste koostamine, neile vastamine; kirjanduslikud mängud, sotsiodraama, intervjuu; essee, arvustuse või lühiaurimuse kirjutamine; õppekäik jne.

	TEEMAD	TEOSED / TEKSTID	TEKSTIANALÜÜSI TASANDID JA ÕPPETEGEVUSED	MÕISTED	LÄBIV TEEMA või VÄÄRTUSKASVATUSLIK TEEMA
I. 1 t	Kirjanduse ja ühiskonna suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja, ühiskondlike olude peegeldus. Kirjanduse sidumine autori elulooga, selle asetamine ühiskondlik-poliitilisse konteksti.	Kirjanduslikke näiteid.	Vestlus või arutelu koos näidetega järgmiste küsimuste üle: <ul style="list-style-type: none"> • kuidas kajastab kirjandus ühiskondlike olusid, ajastute ideid ja mõttevool? • kuidas avalduvad kirjandusteostes autori maailmavaade ja ajastu mõjud? • mil viisil poliitika (võim) takistab loomevabadust?	kirjanduskaanon menukirjandus hittkirjandus	Kirjandus ühiskondlik-poliitiliste muutuste taustal: mõjud ja vastuolud.

	Kirjanduskaanon. Menu- ja hittkirjandus.		<ul style="list-style-type: none"> • mis on kirjanduskaanon ja mis toimub kaanoniga praegu? • millised tekstid ja mis põhjusel muutuvad menu- ja hittkirjanduseks? 		
II. 2 t	<p>Poliitika kirjanduse iseloomu ja teemade määrana. Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses. Nõukogude aja kirjandus, sotsialistlik realism.</p> <p>Isikukultuslik kirjandus. Panegüüriline luule.</p>	<p>Kirjanduslikke näiteid sotsialistlikust realismist.</p> <p>Juhan Smuuli poeeme.</p>	<p>Õppetegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • käsitletakse sotsialistliku realismi kui nõukogudeaegset loomingumeetodit; • loetakse ja analüüsitakse kahte-kolme tekstinäidet (nt poemi või proosakatkendit); • käsitletakse kirjaniku loominguga ja ajastu vahelisi suhteid ning mõjusid, näiteks Juhan Smuuli loominguga näitel (sh Suure Halli kujund). 	sotsialistlik realism	<p>Kirjaniku positsioon ja vastutus ühiskonnas.</p> <p>Sotsialistlik realism kunstis.</p>
III. 2 t	<p>Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastanduvad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud autorid: pagulaskirjanikud, tõrjutud autorid, dissidendid.</p>	<p>Bernard Kangro, Kalju Lepiku, Betti Alveri, Uku Masingu, Artur Alliksaare ja Johnny B luulet.</p> <p>Luulekogu lugemine.</p>	<p>Õppetegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaadeldakse autori positsiooni ja selle muutumist ühiskonnas; • analüüsitakse ühiskondlike mõjusid eesti luuletajate tekstides; • loetakse läbi ühe eesti autori luulekogu, käsitletakse selle teemasid ja otsitakse allteksti 	<p>autoripositsioon</p> <p>keelatud autor</p> <p>tõrjutud autor</p> <p>pagulaskirjanik</p> <p>dissident</p> <p>alltekst</p>	<p>Ühiskondlik-kultuurilised muutused 1970. ja 1980. aastatel.</p> <p>Rahvuskultuuri väärtustamine, kultuurilise identiteedi hoidmine.</p>

IV. 2 t	Vaba ja reeglistatud kirjandus. Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad. Keelatud teemad: rahvuslus, religioon jms. Vaimu ja võimu vastasseis.	Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“, Hando Runneli luulet	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> • arutletakse tsensuuri mõjude ja konkreetsete näidete üle eesti kirjandusloos; • loetakse Rummo ja Runneli luuletusi, tõlgendatakse neid ühiskondlikust kontekstist lähtuvalt, selgitatakse allegooriat või allteksti. 	tsensuur allegooria alltekst	Ühiskondlik- kultuurilised muutused 1970. ja 1980. aastatel; rahvuskultuuri väärtustamine, kultuurilise identiteedi hoidmine.
V. 4 t	Kirjandusteoste varjatud sõnumid. Keelatud teemad: okupatsioon ja küüditamine, metsavendlus, religioon, baltisaksa kultuur ja kirjandus jms.	Üks teos järgnevatest: A. Kalmus „Juudas“ , V. Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, J. Kruusvall „Pilvede värvid“, E. Mihkelson „Katkuhaud“, C. von Stackelberg „Tuulde lennanud lehed“	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> • õpilased loevad läbi A. Kalmuse romaani „Juudas“; • leitakse teosest kandvaid vastandusi, dramaatilisi konflikte, nt inimene ja jumal, kuningriik ja jumalariik, usaldus ja reeturlikkus, tõde ja vale, kurjus ja headus jms, arutletakse nende üle; • analüüsitakse ja tõlgendatakse peategelaste ambivalentset käitumist, nende motiive ja dilemmasid, valikuid ja ideaale, lapsepõlve mõjusid; • arutletakse ideaalide pörkumise ja teostumise üle, prohveti ja messiase rolli üle ajaloos ning kultuuris; • avatakse romaani keskseid tsitaate, sõnastatakse idee. 	pagulaskirjandus religioosne romaan poliitiline romaan mäluromaan baltisaksa kirjandus	Uus Testament kui süžeede, tegelaste ja ideede allikas; armastus ja ahnus, usaldus ja reetlikkus, tõde ja vale, usk ja uskmatust, inimlik ja jumalik, inimlikud nõrkused ja kahtlused.
VI.	Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle	Üks teos järgnevatest: M. Kundera „Olemise	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> • õpilased loevad läbi M. Kundera 	poliitiline kirjandus	Küsimus olemise mõttest ja tähtsusest;

4 t	mõju inimesele.	<p>talumatu kergus”,</p> <p>M. Bulgakov „Koera süda”,</p> <p>G. Grass „Plekktrumm“,</p> <p>I. Kertész „Saatusetus”,</p> <p>B. Pasternak „Doktor Živago“,</p> <p>V. Pelevin „Omon Ra”,</p> <p>D. Michell „Pilveatlas”,</p> <p>B. Schlink „Ettelugeja”</p>	<p>romaani „Olemise talumatu kergus“;</p> <ul style="list-style-type: none"> • jälgitakse ajastu poliitiliste ja filosoofiliste ideede mõju inimsaastustele, vaadeldakse inimese eksistentsiaalset seisundit ajas; • analüüsitakse tegelaste motiive, valikuid ja püüdlusi, tegelaste suhteid ja nende arenguid; • avatakse romaani keskseid tsitaate, sõnastatakse peamine sõnum; • vaadeldakse romaani postmodernistlikku kujutamislaidi, kunstilist tervikut; • vaadatakse filmikatkendeid ja analüüsitakse stseene. 	<p>allegooria</p> <p>alltekst</p>	<p>armastus,</p> <p>kodumaatus,</p> <p>tõde ja vale,</p> <p>õiglus ja ülekohtus,</p> <p>põlvkondlikud püüdlused ja ideaalid.</p>
VII. 4 t	Düstoopia. Diktatuur ja ühiskond.	<p>Üks järgnevatest teostest:</p> <p>G. Orwell „1984“,</p> <p>A. Huxley „Hea uus ilm“,</p> <p>M. Atwood „Teenijanna lugu“,</p> <p>M. Friedenthal „Kuldne aeg“ jt.</p>	<p>Õppetegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • õpilased loevad läbi G. Orwelli romaani „1984“; • käsitletakse romaani keskseid teemasid ja probleeme, sh vaimu ja võimu konflikti, väärtustega seotud küsimusi, hirmu ja vägivallega seonduvat, kontrolli ja tsensuuri mõju, õnne ja vabaduse ideaali jms. • arutletakse inimlike püüdluste ja ideaalide võimalikkuse üle, samuti tagajärgede üle, mida tekitavad diktatuuril põhinevad ühiskonnad; • avaldatakse oma arvamust ja 	<p>düstoopia</p> <p>antiutoopia,</p> <p>sotsiaalne fantastika</p>	<p>lõiming ajalooa:</p> <p>diktatuuril põhinevad ühiskonnad;</p> <p>sotsiaalsed väärtused:</p> <p>õnn, vabadus,</p> <p>demokraatia,</p> <p>õigus, solidaarsus,</p> <p>võrdsus, vastutus,</p> <p>sallivus, inimlikkus,</p>

			<p>sõnastatakse küsimusi ja probleeme, argumenteeritakse nii suuliselt kui ka kirjalikult, nii individuaalselt kui ka rühmatööna;</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaadatakse filmikatkendeid ja analüüsitakse stsene. 		<p>isamaalisus, tehnoloogia ja innovatsioon;</p> <p>sotsiaalsete väärtuste vastandid: totalitaarne ühiskond, diktatuur, võimuiha, hirm, despotlikkus, vägivald, rõhumine, perspektiivitus, alavääristamine, diskrimineerimine, ebainimlikkus.</p>
VIII. 2 t	(Süva)psühholoogiline kujutamisaad kirjanduses.	<p>Virginia Woolfi romaan „Lained“;</p> <p>William Faulkneri novell „Põuane september“;</p> <p>E. Vilde romaan „Mäeküla piimamees“;</p> <p>V. Vahingu novell „Machiavelli kirjad tütrele“ või jutud „Lugu“ ja „Sina“.</p>	<p>Õppetegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsitakse teksti narratiivi aspektist, nt selle jutustamistehnikat, tegelaste kujutamise vaatepunkte ja eripära, nende omavahelisi suhteid, aja ja olustiku kujutamist; • mõtestatakse lahti tegelaste sisekõnet, nende mõtteid, meenutusi ja meeoleolusi, romaani keskseid sümboleid ja allusioone. 	<p>psühholoogiline romaan</p> <p>psühhoanalüüs</p> <p>sisemonoloog</p>	<p>Psühhoanalüüsi mõju 20. sajandi kultuurile.</p>

IX. 2 t	Idamaiste usundite vastukajasid lääne kirjanduses: zen-budismi ja taoismi mõjud.	H. Hesse romaan „Siddhartha” või J. D. Salinger novell „Franny ja Zooey” või J. Kaplinski luulet jt.	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> tutvutakse idamaade elufilosoofiaga, analüüsitakse tekstidele toetudes idamaise elutarkuse ilminguid; vaadeldakse inimese konflikti ümbritseva keskkonnaga, vaimset kriisi, eneseotsinguid, kunstimaailma ja looduse mõjusid jms. 	zen-budism taoism	Kirjandus kui teise kogemuse vahendaja. Religioossed ideed ja sümbolid kirjanduses; usuline sallivus, vaimne kriis ja tõetsingud; inimese suhe loodusega.
X. 2t	Naisvaatepunkt kirjanduses.	Elfriede Jelinek või Doris Lessing jt	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> tutvutakse feministliku mõttesuunaga, naisuurimusliku kirjanduskriitikaga; vaadeldakse tekstikatkenditele toetudes, mil viisil on naisvaatepunkt kirjandustekstides esindatud. 	naisuurimus feminism vaatepunkt	Naise ja mehe positsioon ja rollid tänapäevaühiskonnas; sooline võrdõiguslikkus.
XI. 2 t	Kolonialistlik ja postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses.	Hanif Kureishi või Arundhati Roy või Salman Rushdie; E. Bornöhe „Tasuja“, J. Liivi „Vari“, E. Vilde „Mahtra sõda“ jt.	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> vaadeldakse kirjandusteoste tuginedes kolonialismi mõjusid kultuuridele ja ühiskondadele; käsitletakse teoste näitel üldnimlikke ja sotsiaalseid probleeme; analüüsitakse teoste stiili ja kujundikeelt; analüüsitakse eesti kirjanduse näidetel kolonialistlikku ühiskonnakorraldust. 	kolonialism postkolonialism	Kirjandus ühiskondlik-poliitiliste vastuolude ja võimuhete kujutajana.

XII. 1 t	<i>New age</i> 'i eluviisi kajastusi ilukirjanduses	Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani” jt.	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> tutvutakse <i>new age</i> maailmavaate põhi mõtete, praktikate ja uskumustega, soovitatavalt mõne tekstikatkendi põhjal. 	<i>new age</i>	<i>new age</i> eluviis – vt Paul Roland „ <i>New age</i> eluviis“, 2002
XIII. 2 t	Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik.	Näiteid esseemeistritelt: U. Eco, S. Zweig, J. Kaplinski, V. Luik, L. Meri, H. Runnel jt. Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt.	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> tutvutakse kirjandusliku või kultuuriloolise essee olemusega, selle eesmärkide, sisu- ja vormivõtetega, tutvutakse silmapaistvate esseistide ja esseeraamatutega; loetakse kolme-nelja esseed, arutletakse nende üle. 	kirjanduslik essee	Kultuurilise identiteedi kujundamine.
XIV. 2 t	Kirjanduskriitika mõiste ja objekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus.	Näiteid kirjandusteoste arvustustest	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> käsitletakse kirjandusliku arvustuse eesmärke ja ülesehitust, kirjandusteose sisulise ja keelelise tahu analüüsimise võimalusi; loetakse ja analüüsitakse kirjandusteoste arvustusi; kirjutatakse ühe kirjandusteose arvustus. 	kirjanduskriitika kirjandusteose arvustus	Kirjanduse kajastamine meedias ja perioodikas.

XV. 2 t	Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteaduse mõiste ning uurimisobjekt.	Näiteid kirjanduslikest uurimistöödest	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> • käsitletakse kirjandusliku uurimistöö eesmärgi ja koostamise üldnõudeid, uurimismaterjali kogumise ja töötlemise võimalusi, samuti viitamist; • vaadeldakse lähemalt mõningaid kirjanduslikke uurimistöid. 	kirjandusteadus kirjanduslik uurimistöö	Kultuurilise identiteedi kujundamine.
35 t	NB! Kui põhikursustes pole käsitletud järgmisi autoreid ja tekste, siis võib osa eelnevatest teemadest asendada alljärgnevatega.				
4 t	„Kadunud põlvkonna“ kirjanikud, nende eluvaated; sõjaromaan.	Üks teos alljärgnevatelt autoritelt: E. Hemingway F. S. Fitzgerald E. M. Remarque A. Viirlaid	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> • käsitletakse sõjaromaani probleemistikku, väljenduslikku eripära, süžeealist arengut, tegelaste saatust ja traumasid; • arutletakse üldinimlike väärtuste üle, nagu armastus, eneseohverdamine, usaldus, patriotism jt. 	sõjaromaan	Sõjateema kajastusi esseistikas, kunstis, filmis, muusikas.
4 t	Eksistentsialismi-filosoofia kirjanduses.	Üks teos alljärgnevatelt autoritelt:	Õppetegevused: <ul style="list-style-type: none"> • käsitletakse eksistentsialismi põhimõisteid (vabadus, valik, vastutus, 	eksistentsialism eksistentsialistlik	Eksistentsialismi-filosoofia põhiseisukohad.

		Albert Camus Jean-Paul Sartre	piirsituatsioon, ängistus, absurd, surm jm); • analüüsitakse teose temaatikat, põhi-probleeme, ideestikku, sündmustikku, tegelaste käitumist, väljenduslikku eripära jms.	romaan Sisyphose müüt	
--	--	----------------------------------	--	--------------------------	--

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose sünni ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste kooha ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta, arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;
- 4) analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;
- 5) on lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;
- 6) on läbi lugenud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu ja analüüsinud